

Streszczenie rozprawy doktorskiej Mity polityczne współczesnej polskiej dalekiej prawicy

Problemem badawczym rozprawy jest wpływ utrwalonych w świadomości społecznej mitów na myśl polityczną ugrupowań współczesnej polskiej dalekiej prawicy. Tematyka rozprawy ma związek z zagadnieniem roli, jaką mity polityczne odgrywają w warunkach współczesnego społeczeństwa informacyjnego. Na ich popularność wpływa dynamiczny rozwój mediów społecznościowych. Serwisy, takie jak Twitter czy Facebook są istotnym narzędziem działania współczesnych ugrupowań politycznych, zwłaszcza tych radykalnych. Celem rozprawy jest analiza mitów politycznych wykorzystywanych przez ugrupowania współczesnej polskiej dalekiej prawicy. Mity polityczne są obecne w publicystyce politycznej oraz narracji dotyczącej bieżących wydarzeń. Mity polityczne kształtują postawy przyjęte w środowisku dalekiej prawicy. Wpływają przez to na jej zwolenników, często radykalizującej się młodzieży.

Praca weryfikuje hipotezę, w myśl której w warunkach społeczeństwa informacyjnego mity polityczne stały się istotną formą wywierania wpływu na zwolenników polskiej dalekiej prawicy. Mity polityczne są skuteczniejsze od racjonalnej argumentacji, która nie odgrywa znaczącej roli w promowaniu radykalnych poglądów. Mit polityczny jako forma symboliczna świetnie dopasowuje się do specyfiki nowych mediów. Mit polityczny jest sugestywną opowieścią wpływająca na radykalnego odbiorcę w większym stopniu niż argumentacja polityczna. Analiza mitologii politycznej współczesnej polskiej dalekiej prawicy prowadzi do kolejnej hipotezy. Badane ugrupowania, pomimo odwoływania się do dziedzictwa polskiej myśli narodowej, stanowią obecnie część szerokiego nurtu międzynarodowej dalekiej prawicy. Nurt ten powstał w drugiej połowie XX wieku jako sprzeciw wobec demokracji liberalnej i idei rewolucji 1968 roku.

Pytania badawcze służące weryfikacji powyższych hipotez to:

1. Jakie mity polityczne są współcześnie wykorzystywane przez ugrupowania polskiej dalekiej prawicy?
2. Jakie personalne mity polityczne można obecnie odnaleźć w treściach prezentowanych przez ugrupowania tego nurtu?
3. Czy zbiór mitów polskiej dalekiej prawicy pokrywa się ze zbiorem polskich mitów historycznych właściwych polskiej pamięci zbiorowej?
4. Z czego wynikają różnice pomiędzy zakresami obu mitologii?

Koncepcja badań przewiduje odpowiedź na postawione pytania badawcze przy zastosowaniu metody jakościowej analizy treści, a także analizy narracji. Zakres czasowy badań obejmuje lata 2010–2022. Takie ramy temporalne podyktowane są szczególnym wzrostem popularności dalekiej prawicy na przełomie pierwszej i drugiej dekady XX wieku. W 2010 roku odbył się pierwszy ogólnopolski Marsz Niepodległości, który stał się symbolem polskiej dalekiej prawicy.

Użyty w rozprawie termin „mit polityczny” odnosi się do opowieści wykorzystującej wydarzenia lub postacie historyczne, symbole, a także stereotypy i uprzedzenia. Mit polityczny stanowi pozaracjonalny, niepoddający się weryfikacji w kategoriach prawdy i fałszu argument. Jego funkcją jest kształtowanie światopoglądu odbiorców, pobudzanie do zaangażowania, a często poświęcenia dla wyznawanej idei. Daleka prawica jest szerokim terminem obejmującym zarówno „skrajną” jak i „radykałną prawicę”. Daleka prawica tworzy zbiór ugrupowań politycznych, które odrzucają egalitaryzm, a także odrzucają liberalną demokrację. Współczesna daleka prawica stanowi reakcję na idee wywodzące się z rewolucji studenckiej maja 1968 roku.

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów. Pierwszy rozdział zawiera analizę definicji mitu obecnych w takich dyscyplinach nauki jak nauki o kulturze i religii, socjologia, psychologia, literaturoznawstwo oraz językoznawstwo. Na tle interdyscyplinarnego przeglądu definicji analizowany jest mit polityczny. Drugi rozdział skupia się na definicji kluczowych pojęć: „prawica” i „daleka prawica”. W rozdziale analizie poddane zostały relacje pomiędzy daleką prawicą i nacjonalizmem. Pomimo częstego utożsamiania obu pojęć, nie są one ze sobą tożsame. Współczesna daleka prawica jest również analizowana w kontekście socjologicznych teorii nowych ruchów społecznych. Jak się okazuje, daleka prawica jest istotny podmiotem współczesnych konfliktów na tle światopoglądowym. Trzeci rozdział prezentuje współczesne ugrupowania polskiej dalekiej prawicy. Zawiera również analizę ich dokumentów programowych, statutów oraz manifestów ideowych. Badane ugrupowania to: Narodowe Odrodzenie Polski (NOP), Młodzież Wszechpolska (MW), Obóz Narodowo-Radykalny (ONR), Ruch Narodowy (RN), Falanga oraz nieformalny ruch autonomicznych nacjonalistów.

Rozdział czwarty przedstawia mity polityczne, do których odwołuje się polska daleka prawica. Są to głównie mity o charakterze historycznym jak: mit piastowski, mit przedmurza, mit Polaka-katolika, mity krwi i ziemi, mity antysemickie, mit powstania warszawskiego, mit żołnierzy wyklętych oraz istotny, zwłaszcza z perspektywy wydarzeń 2022 roku mit banderowski. Analiza tych mitów pokazuje, w jaki sposób są one aktualizowane na potrzeby bieżącej aktywności politycznej. W ostatnim rozdziale dokonana została analiza personalnych mitów politycznych jako specyficznej odmiany mitu politycznego. Sylwetki bohaterów wydarzeń historycznych oraz tych bliższych współczesności, ukazano w kontekście wykorzystania ich przez ugrupowania polskiej dalekiej prawicy. Oprócz mitów nawiązujących do polskich postaci historycznych jak: Roman Dmowski, Eligiusz Niewiadomski, Jan Mosdorf, Bolesław Piasecki, Witold Pilecki oraz współczesna postać Janusza Walusia, zostały również przedstawione niezwykle popularne w międzynarodowym środowisku dalekiej prawicy mity Corneliu Zelea Codreanu oraz Leona Degrelle.

Przeprowadzona analiza mitów politycznych współczesnej polskiej dalekiej prawicy pozwoliła na poczynienie szeregu spostrzeżeń dotyczących specyfiki tego nurtu, a także jej wewnętrznego zróżnicowania. Jak się okazuje, postrzeganie polskiej dalekiej prawicy tylko i wyłącznie przez pryzmat dziedzictwa Romana Dmowskiego i polskiej myśli narodowej jest obecnie anachronizmem. Podobnie jak endeckie dziedzictwo, tak i kojarzony z polską daleką prawicą katolicyzm wydaje się tracić na znaczeniu. Nie stanowi on już tak istotnego elementu aksjologii politycznej badanego nurtu, jak miało to miejsce w czasach wykształcenia doktryny nacjonalizmu katolickiego, czy jeszcze pod koniec XX wieku.

Współczesna daleka prawica przekracza obecnie granice, które jeszcze jakiś czas temu wydawały się nieprzekraczalne. Dotyczy to zarówno współpracy z ugrupowaniami z innych państw, często stereotypowo uznawanymi za wrogie Polsce, jak też wychodzenia poza utarte szablony ideowe i przyjęte formy działania. Przykładem tego zjawiska jest bez wątpienia ruch autonomicznych nacjonalistów, który odrzucając partyjne struktury wybrał sposób działania za pomocą sieci niepowiązanych ze sobą i zdecentralizowanych komórek pozbawionych hierarchii organizacyjnej oraz wspólnego zwierzchnictwa. Również obranie przez część ugrupowań formuły działania zbliżonej do nowych ruchów społecznych pozwoliło im na odnalezienie się w samym centrum toczonych z przedstawicielami nowej lewicy walki o panowanie nad wzorami kulturowymi dominującymi w społeczeństwie.

Przeprowadzona analiza pozwoliła na wskazanie zbioru mitów politycznych wykorzystywanych przez współczesną daleką prawicę. Mit piastowski w swojej radykalnej postaci podtrzymuje tradycyjną dla polskiej prawicy postawę antyniemiecką. W związku ze zmianą warunków historycznych przybrał jednak formę sprzeciwu wobec „zdominowanej przez Niemcy” Unii Europejskiej. Mit przedmurza z kolei stał się wyrazem obrony nie tylko przed zagrożeniem cywilizacji Zachodu ze strony „azjatyckiego barbarzyństwa”, lecz również zachodnioeuropejskiego zepsucia moralnego. Mit Polaka-katolika pomimo, w związku z postępującą laicyzacją stracił na znaczeniu. Stał się w pewnym sensie reliktem przedwojennej formacji narodowo katolickiej. Wobec słabnięcia wpływów katolickich w środowisku dalekiej prawicy coraz popularniejsze są mity nawiązujące do mistyki krwi i ziemi. Zauważalne i niezwykle popularne pozostają mity odwołujące się do historii drugiej wojny światowej i walki przeciwko dwóm totalitaryzmom. Jest to mit powstania warszawskiego i radykalniejszy w swojej wymowie mit żołnierzy wyklętych. Nie bez znaczenia dla tematu mitologii polskiej dalekiej prawicy pozostaje mit banderowski, który jednak w wyniku trwającej od lutego 2022 roku wojny rosyjsko-ukraińskiej podlega ciągłej aktualizacji.

Wśród personalnych mitów politycznych zauważalne są klasyczne mity takie, jak mit Romana Dmowskiego – ojca ideowego ruchu narodowego, a także głównych przywódców polskich ugrupowań nacjonalistycznych – Jana Mosdorfa i Bolesława Piaseckiego. Mit Mosdorfa stanowi w pewnym sensie figurę „dobrego narodowca”, który w czasie pobytu w obozie koncentracyjnym porzucił antysemickie poglądy, angażując się w pomoc Żydom. Jest on często wykorzystywany jako argument zaprzeczający antysemityzmowi polskiej dalekiej prawicy. Mit ten stał się niejako odpowiedzią na popularny mit „ochotnika do Auschwitz” Witolda Pileckiego. Zauważalne jest, że mit Pileckiego, niezwykle popularny również poza środowiskiem dalekiej prawicy przybiera często niemal sakralną postać. W panteonie mitycznych bohaterów nie zabrakło również Eligiusza Niewiadomskiego – zabójcy prezydenta Narutowicza, przedstawianego jako męczennika sprawy narodowej. Ciekawym zjawiskiem jest obecność w mitologii politycznej polskiej dalekiej prawicy popularnych również w Europie mitów Corneliu Codreanu i Leona Degrelle’a, które świadczą o znaczącym wpływie zagranicznych mitów na polskie ugrupowania. Odmienną kwestią jest postać Janusza Walusia, wokół którego środowiska dalekiej prawicy oraz kibiców piłkarskich prowadzą starania mające na celu jego mitologizację jako bohatera walki przeciwko komunizmowi. Postać Walusia jest również popularyzowana w środowiskach

międzynarodowej dalekiej prawicy, choć kwestia formowania się mitu politycznego w tym przypadku to raczej proces *in statu nascendi*.

Powyższe ustalenia pozwalają wskazać różnice pomiędzy mitologią polityczną polskiej dalekiej prawicy a polską mitologią narodową. W rzeczywistości oba te zbiory w znacznej mierze się pokrywają. Choć zauważalne jest, że część mitów wspólnych nabiera w środowisku dalekiej prawicy radykalnej wymowy. Są często prezentowane w innym kontekście niż w ogólnonarodowej tradycji patriotycznej. Część popularnych mitów historycznych jak mity szlacheckie czy mit sarmacki nie występują w środowisku dalekiej prawicy. Z drugiej strony, część mitów politycznych dalekiej prawicy ze względu na swój radykalizm nie przeniknęło do mitologii ogólnonarodowej. Mowa zwłaszcza o mitach krwi i ziemi stojących w sprzeczności z wciąż deklarowanym przez znaczną większość Polaków katolicyzmem oraz słusznie kojarzonych z niemieckim narodowym socjalizmem.

Analiza mitów politycznych badanych ugrupowań pozwala na potwierdzenie przyjętych na początku pracy założeń. Obecnie, w warunkach postępującej politycznej radykalizacji i rozwoju nowych technologii, mity polityczne stanowią istotny sposób wpływania przez daleką prawicę na swoich odbiorców. Ze względu na specyfikę wszechobecnych dziś mediów społecznościowych mity polityczne są często najskuteczniejszym nośnikiem radykalnych treści. Analiza mitów politycznych, a zwłaszcza personalnych mitów politycznych pozwala również podtrzymać twierdzenie o oddalaniu się współczesnej polskiej dalekiej prawicy od dziedzictwa polskiego obozu narodowego. Widoczne natomiast jest, że polska daleka prawica w coraz większym stopniu stanowi część międzynarodowej dalekiej prawicy, będącej wyrazem sprzeciwu wobec demokracji liberalnej oraz przemian kulturowych, obyczajowych i politycznych zapoczątkowanych rewolucją maja 1968 roku.